

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.31.21

УДК 316.722(477)(06)

Грінченко Т. Д.¹, Зузяк Т. П.², Сідорова І. С.³

Трансформація мистецької освіти в умовах воєнного стану (на прикладі факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій ВДПУ імені М.Коцюбинського)

Дослідження присвячено особливостям мистецької освіти як невід'ємної ланки системи освіти України, котра у період воєнного стану зазнала істотних змін та трансформацій. Головною метою стало збереження культурного коду українців. На тлі посилення уваги до оновлення змісту і покращення якості мистецько-освітніх процесів виховується нове покоління здобувачів вищої освіти, які у майбутньому стануть хранителями традицій і трансляторами українського мистецтва. Узагальнено інформацію про поточну роботу факультету мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського у період повномасштабного вторгнення ворога в Україну. Пропонуються різні способи відродження інтересу до української культури, зокрема, активізація творчої діяльності українців за кордоном, вивчення та створення нових мистецьких творів на воєнну тематику, пошук шляхів естетичного виховання на основі патріотизму і відданості українським цінностям, глибинне вивчення музично-педагогічної і просвітницько-організаторської діяльності вінницьких митців і художніх колективів.

Ключові слова: музично-естетичне виховання, українська культура, художні колективи Вінниччини, факультет мистецтв і художньо-освітніх технологій, мистецька педагогіка, система національного виховання, воєнний стан в Україні (2022-2024 рр.).

Мистецьке життя і музична культура Вінниччини були і є невід'ємними складовими історії і культури України. В період повномасштабного вторгнення на Вінниччину відбувається значна активізація творчості митців, художніх колективів, солістів, основною метою яких є допомога Збройним силам України, а також збереження і примноження культурного надбання нашого народу, виховання дітей і молоді на основі українських традицій, передача наступним поколінням пам'яті про події кожного дня російсько-української війни, відображених у нашій новій музиці, літературі, поезії, образотворчому мистецтві тощо.

Актуальність дослідження. З метою збереження культурного коду українців у період воєнного стану, глибинного вивчення і наукового осмислення потребують мистецькі процеси і художні явища, які відбуваються в усіх регіонах України. Посиленої уваги заслуговують оновлення змісту і покращення якості освітніх процесів, вивчення та вдосконалення дистанційної, змішаної і офлайн-форм навчання, репертуарна політика музичних шкіл, солістів і художніх колективів, активізація концертно-виставкової діяльності.

Українські науковці активно досліджують умови навчання під час воєнного стану. Особливостям освітнього процесу, інноваційному розвитку та креативності присвячені праці М. Горіховського, Л. Лавриненко, В. Оганесян; дистанційна

¹ Грінченко Тетяна Дмитрівна, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. <https://orcid.org/0000-0001-8084-6732>

² Зузяк Тетяна Петрівна, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. <https://orcid.org/0000-0002-5437-0272>

³ Сідорова Ірина Сергіївна, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. <https://orcid.org/0000-0002-9212-1701>

форма навчання досліджувалася І. Семенець-Орловою; питання адаптації дітей шкільного віку до навчання в умовах воєнного стану є темою досліджень І. Купіної, І. Радчені; проблеми реформування в цей час НУШ висвітлюються у статтях В. Ткаченко, питання важливості ролі музикотерапії у період воєнного часу вивчалася Л. Василевською-Скупою, Н. Кравцовою, І. Швець. Для цього дослідження історіографічно важливою є науково-пошукова діяльність Л. Божко, Т. Зузяк, Н. Кушки, Ю. Найди, Т. Публіки та інших дослідників щодо становлення та розвитку мистецького життя Вінниччини і Поділля.

Метою статті є здійснення аналізу художньо-педагогічної діяльності викладачів факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та характеристика творчості мистецьких колективів і солістів даного навчального закладу у період воєнного стану, викликаного повномасштабним вторгненням ворога в нашу країну.

Виклад основного матеріалу.

Мистецькі скарби Вінниччини формуються в наш час з шаленою швидкістю: на основі значного посилення уваги до художньо-історичної культури минулих поколінь, творчості українських композиторів, фольклорних традицій, українських обрядів, створюються нові художні колективи, відбуваються благодійні концерти, учасниками яких є як знані досвідчені митці, так і учні і студенти музично-освітніх навчальних закладів. Відродження інтересу до української культури, вивчення та написання нових творів, навіяних воєнною тематикою, пошуки шляхів естетичного виховання на основі патріотизму і відданості українським цінностям спонукають до глибинного вивчення музично-педагогічної і просвітницької діяльності вінницьких митців і художніх колективів.

Навчання в мистецьких школах Вінниччини було припинене лише на самому початку повномасштабного вторгнення, впродовж одного тижня (24.02 — 01.03.2024), коли напруга і стан шокованості від страшної війни не дозволяли викладачам і учням перебувати і працювати у відносно спокійному стані. З часом, на допомогу прийшла відпрацьована під час пандемії Covid-19 дистанційна форма навчання. Майже до жовтня 2022 року ця форма також була основною для здобувачів вищої освіти факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій як головного осередку навчання вчителів музичного і образотворчого мистецтва та музичних виконавців вінницького краю.

Згодом поступово вводилася змішана та оф-лайн форма навчання, оскільки зростала потреба у мистецьких заходах, виставках, благодійних концертах, репетиціях хорів та оркестру народних інструментів. Основним завданням викладачів і студентів була організація благодійних концертів у реабілітаційних центрах, проведення мистецько-освітніх та музично-тематичних заходів, під час яких обов'язково оголошувався збір коштів на допомогу армії. Колектив викладачів і студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського неодноразово отримував Подяки за підтримку боєздатності та надання допомоги військовослужбовцям бригад оперативного призначення. Благодійні збори оголошувалися на випусках студентів, урочистостях, присвячених дню вчителя і Міжнародному дню музики; кошти, зібрані під час різдвяно-новорічних свят (щедрування і колядування, 2023 р.) були спрямовані на придбання ліків та необхідних пораненим бійцям побутових речей і одягу [8]. У цілому, життя

викладачів і студентів факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій, як і життя всіх вінничан в період воєнного стану завдяки мужності наших воїнів у 2022 – початку 2024 року, відносно інших регіонів України, носить тилловий характер: університет надавав і продовжує надавати прихисток нашим співвітчизникам, тимчасово переміщеним з небезпечних територій.

Окреслимо низку важливих подій, які відбувалися в житті Вінниччини і факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій (далі ФМХОТ) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (далі ВДПУ імені М.Коцюбинського) як основної творчої майстерні Вінниччини, в якій виховуються майбутні вчителі мистецьких дисциплін, артисти і солісти художніх колективів Вінницької обласної філармонії імені Миколи Леонтовича та інших концертних організацій міста. Випускники факультету нині входять до основних складів симфонічного оркестру, камерного оркестру «Аркада», Народного ансамблю «Поділля», камерного хору імені В. І. Газінського. Важливою подією в житті ФМХОТ було присвоєння кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти ім'я цього видатного хорового диригента, Народного артиста України, професора, композитора, почесного громадянина м.Вінниці (рішення Вченої ради університету від 30 серпня 2023 року). З ім'ям видатного майстра хорового мистецтва Віталія Газінського пов'язана історія музично-педагогічного факультету, якому він віддав 42 роки свого життя (1977-2019), виховав не одне покоління викладачів музичного мистецтва, заслужених артистів України, виконавців світового рівня. В. І. Газінський впродовж 19-ти років очолював кафедру вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського [7, с. 7]. Він володів «коლოსальним педагогічним досвідом та неймовірним талантом охопити й виховати весь спектр умінь і навичок, необхідних для успішної педагогічної діяльності майбутніх педагогів-музикантів, майстерно реалізовувати всі завдання щодо підготовки високопрофесійних керівників хорових колективів, учителів музичного мистецтва» [7, с.8]. Газінський В. І. був пропагандистом української національної хорової спадщини, класичної та духовної музики, активним провідником Одеської (Пігровської) хорової школи. Під його орудою було виконано понад 500 хорових творів і більше ніж чверть століття він був незмінним художнім керівником та диригентом одного із знаних творчих колективів України - Народної хорової капели ВДПУ імені М.Коцюбинського.

Нині цим колективом керує доцент кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти, випускниця Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Нінель Степанівна Сізова. У період воєнного стану капела ні на мить не припиняла своєї творчої діяльності. Розучування студентами партій в он-лайн форматі врешті завершилося репетиціями та підготовкою колективу до виступів у концертах; репертуарний план оновлювався творами українських сучасних композиторів. Традиційною стала допомога нашим захисникам від учасників хорового колективу і в цілому колективу факультету. Її ініціатором була Сізова Н. С., саме вона організовувала збір необхідних для військових речей, одягу, консервації, ліків тощо.

Завдяки нашим захисникам продовжується освітній процес. На кафедрі вокально-хорового виконавства, теорії і методики музичної освіти відбуваються різноманітні творчі конкурси, олімпіади. Під гаслом «Нескорений дух України» з

метою збереження й поширення традицій українського вокального мистецтва, пошуку нових форм та стилів юнацького і молодіжного вокального виконавства у період воєнного стану відбулися II дистанційний Всеукраїнський конкурс «Вокальні універсалії», 1-й етап Всеукраїнської студентської Олімпіади з вокального мистецтва. Професор кафедри, народна артистка України Ірина Швець разом з концертмейстером Юрієм Лопатюком є постійними учасниками концертів української пісні для людей із тимчасово окупованих територій, які відбуваються на різних концертних майданчиках міста Вінниці.

Активно впроваджуються у мистецьке життя Вінниччини науково-дослідницькі результати праці викладачів і студентів ФМХОТ. З 9-го по 13-те листопада 2023 року було проведено Тиждень науково-мистецьких подій. На науково-практичній конференції «Мистецтво та освіта в контексті національних традицій та сучасних трансформацій» піднімалися проблеми збереження традицій і розвитку мистецтва та освіти в історичному та національному вимірах, проблеми системи музично-педагогічного навчання в умовах глобалізації та євроінтеграції, інші актуальні питання [3].

Викладачі факультету в умовах воєнного стану намагаються у різні способи надавати допомогу своїм співвітчизникам у прийнятті й переживанні найважчого етапу нашого життя. Доцент кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти Наталія Кравцова - спікер вебінару «Музикотерапія як метод гармонізації психофізіологічного та соматичного здоров'я людини в умовах надзвичайної ситуації», з метою покращення власного психологічного стану, запропонувала слухачам низку музикотерапевтичних вправ і технік [9, с.7]. Це – рухові розслаблення і злиття з ритмом музики; психічна і соматична релаксація за допомогою музики; ізотерапія; вокалотерапія; гра на музичних інструментах і ритмічна декламація; рухова драматизація під музику; драматерапія тощо). Учасники зустрічі мали змогу практично відчувати на собі дію даних технологій. Теоретичні основи вебінару викладені у науковому дослідженні викладачів кафедри [9]. Вебінар на тему «Музичне краєзнавство Вінниччини в мистецькій освіті: сучасний стан та перспективи» був проведений спікеркою Сізовою Н. С., диригентом-хормейстером, кандидатом мистецтвознавства.

У рамках мистецького проєкту «FACES. ОБЛИЧЧЯ» Заслужена артистка України Лідія Остапчук разом зі своїми учнями взяла участь у концерті «З джерел пісенних світла мрія», який відбувся в музичному фойє Вінницької обласної філармонії імені Миколи Леонтовича. В програмі концерту звучали українські пісні та твори вітчизняних композиторів. Вірші на воєнну тематику, написані після 24-го лютого, звучали під час проведення студентського дистанційного поетичного конкурсу «Поезія вільних». Конкурс продемонстрував наше величезне спільне бажання якнайшвидшої перемоги України [4].

Мирна і квітуча Україна – наше майбутнє! Під таким гаслом у період воєнного стану проводяться всі мистецько-освітні заходи на кафедрі музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії ФМХОТ. Стало традиційним проведення конкурсів фахової майстерності в межах факультету: відбувалися он-лайн конкурси «Ти – майбутнє України», конкурс концертмейстерської майстерності. У квітні 2023 року було проведено VI відкритий конкурс молодих виконавців на мідних та дерев'яних духових інструментах імені В.Гуцала, а в травні 2023 року стартував перший Відкритий конкурс естрадно-

джазового мистецтва «Джазовий карнавал». На участь у конкурсі було отримано біля 100 заявок із 13 областей України. Організатори конкурсу є хранителями традицій нашого міста, в якому джазові фестивалі ВІННИЦЯ ДЖАЗФЕСТ проводилися більше 20-ти років. У продовження джазового музикування викладач кафедри Алтухов В.В. провів семінар на тему: «Джаз для дітей». Велику кількість учасників також зібрав дистанційно проведений III Відкритий конкурс хореографічного мистецтва «Вінницька Терпсихора» (01.06 2023 р.). У конкурсі взяли участь танцювальні колективи та солісти з Миколаївської, Дніпропетровської, Одеської, Закарпатської та Вінницької областей. Вінниччина була представлена хореографією районних мистецьких шкіл, коледжів та спортивних ліцеїв (Вінниця, Шаргород, Самгород, Іллінці, Брацлав та інші).

У конкурсі відеопроєктів «Мистецтво незалежної України» (30.11.2023 року) брали участь студенти спеціальності 025 Музичне мистецтво та 024 Хореографія. Критеріями оцінки конкурсанти став вибір тематики відеороликів, здатність учасників до аналізу й синтезу інформації, креативний і творчий підхід, неординарне висвітлення біографії та характеристики творчості українських та зарубіжних композиторів і виконавців, представників музичного та хореографічного мистецтва [5].

З метою зміцнення культурних зв'язків між націями та вдосконалення взаєморозуміння в галузі мистецтва в рамках Міжнародного інструментального конкурсу імені І. Я. Падеревського 29-30 листопада 2023 року у ВДПУ імені М.Коцюбинського проходила міжнародна науково-практична конференція «Українсько-польські мистецькі зв'язки: історія, сучасна практика та перспективи розвитку». Організатором конференції була кафедра музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії та Вінницька дитяча музична школа №1. Ця непересічна подія об'єднала вчених, митців та культурних експертів з різних країн. Учасники конференції розглянули історичний контекст взаємовпливу мистецтв України та Польщі, проаналізували сучасні тенденції та можливості культурної співпраці наших народів, розширення зв'язків з міжнародними мистецькими організаціями, які є засновниками фестивалів творчості дітей та юнацтва. Саме такою організацією вже більше десяти років є заснована В. А. Крейчі Fundacja Braterstwo [7, с.25]. Діяльність фундації є яскравим прикладом зміцнення і розширення культурних зв'язків між Україною і Польщею, «втіленням ідеї обміну мистецьким досвідом і досвідом культури наших народів, розширення транскультурної комунікації» [1, с.25]. Нині фундація займається наданням прихистку від російської агресії українським дітям, одночасно продовжує підтримувати наш культурний фронт, надаючи сценічні майданчики для виступів українських художніх колективів.

У рамках співпраці факультету з українсько-польською фундацією «Braterstwo» та його засновником В. Крейчі студенти ФМХОТ стали учасниками відкриття *П'ятого міжнародного івенту «Spotkanie w Zimie»*, яке відбулося у Вінницькому обласному художньому музеї. На виставці були представлені твори учнів емальєрної школи «Майстерня Сонця» та здобувачів ювелірної майстерні Київського університету імені Бориса Грінченка, виконані під керівництвом доктора філософії Олександри Барбалат. Усі учасники цієї мистецької події були вражені високим рівнем виконання художніх робіт.

Свою роботу на кафедрі продовжують студентські наукові гуртки: «Музикознавчі студії (історичний та регіональний виміри)», керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент Ю. Москвічова, «Традиційне та сучасне хореографічне мистецтво України», керівник – Є.Філімонова-Златогурська. В межах проєкту «Провідні виконавські колективи України» проф. Н. Мозгальова провела творчу вітальню про найвідоміших скрипалів України. Студенти ознайомилися з творчістю В. Попадюка, О. Божика, С. Кіндратива. У своїй роботі викладачі кафедри дотримуються напрямку, в якому фахову підготовку «потрібно спрямовувати на виховання у майбутніх учителів ... прагнень до глибинного осмислення змісту художніх творів різних видів світового мистецтва, формування художньо-образного мислення, розвиток фантазії, уяви, художньої рефлексивності, пізнання світу і себе у світі шляхом осмислення мистецтва та співставлення його з власним життєвим досвідом» [1, 23].

На кафедрі образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності здобувачі вищої освіти спеціальностей 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) та 023 Образотворче мистецтво, студенти і викладачі у період воєнного стану також демонструють вражаючі таланти та здобувають визнання у різноманітних конкурсах і фестивалях. Серед конкурсів, на яких було здобуто найвищі нагороди слід відзначити II Відкритий патріотичний фестиваль-конкурс «Народ-герой героїв появляє», Міжнародний двотуровий конкурс образотворчого мистецтва «New York Starlights», Всеукраїнський багатожанровий фестиваль-марафон мистецтва «Жар-птиця», двотуровий всеукраїнський багатожанровий фестиваль-конкурс мистецтв «Талановиті, вільні, незалежні!», Міжнародний дистанційний двотуровий багатожанровий фестиваль-конкурс «НАЦІЯ UA. NATION UA», Міжнародний двотуровий конкурс мистецтв «УСПІХ», II Міжнародний багатожанровий двотуровий фестиваль-конкурс мистецтв «ЧЕРВОНА КАЛИНА», Міжнародний конкурс мистецтв AUTUMN STAR. На конкурсах виставлялися роботи у жанрі петриківського розпису, витинанки, розпису на тканині, петриківки на тарілці, у жанрі декоративне мистецтво, вітраж. Серед викладачів, які підготували переможців конкурсів слід відзначити О. Марущак, Т. Зузяк, Ю. Бабчука, Н. Вусик та інших.

Активну участь викладачі кафедри взяли у поважному науковому заході «Метавсесвіт української кераміки», який проводився 11 грудня 2023 року, на базі Київського національного університету ім. Бориса Грінченка. В межах заходу на круглому столі звучала тема відродження традицій Барської кераміки, яку висвітлив у своїй доповіді В. Соловей, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого декоративного мистецтва ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Він розповів, що «кожен регіон має свою унікальну культурну спадщину, і на Поділлі важливо враховувати внесок барських, бубнівських, смотрицьких, адамівських, зінківських, пирогівських гончарів та інших» [9, с.8]. Окрім того, В. Соловей та Т. Зузяк вважають, що «гончарне мистецтво Поділля залишається об'єктом інтересу для колекціонерів, експертів мистецтва, науковців і дослідників культури Подільського краю й нині» [9, с.10]. Всеукраїнський круглий стіл став знаковою подією для вітчизняної керамології та вселяє впевненість у те, що попри суворі виклики воєнної доби, метавсесвіт української кераміки розвивається у руслі кращих світових трендів.

Висновки. В цілому, мистецько-освітній процес у закладах освіти України трансформувався у відповідності до стану, в якому знаходяться області і регіони нашої країни. В межах однієї статті неможливо висвітлити всі події, які відбуваються на мистецьких факультетах, зокрема на факультеті мистецтв і художньо-освітніх технологій ВДПУ імені Михайла Коцюбинського: розуміння необхідності посилення патріотичного виховання, збереження українських традицій, поглиблення знань студентів нині факультет спрямовує на забезпечення потреб Збройних Сил України, відродження і розбудову нашої держави.

Література:

1. Студентська сторінка ФМХОТ. Електронний ресурс. Режим доступу до інформації: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1526924358154280&set=gm.1056829022100093&id=838419097274421>
2. Сідорова І., Грінченко Т. Педагогічні ідеї Віталія Івановича Газінського в контексті професійної підготовки здобувачів музично-педагогічної освіти. Мистецтво в культурі сучасності: Зб.наукових праць. №2. 2023. м.Вінниця. 2023. С. 7-13
3. Науково-мистецький тиждень ФМХОТ. Режим доступу до інформації: https://www.facebook.com/photo/?fbid=1058700685546077&set=a.124333452316143&pairv=0&eav=AfbVTsoW0XrJAgs2eg2-uW9aRizEbbKpMZ1pe0fQLpwH9W3fAxjwoEajL_B6_tZQxs8&_rdr
4. Швець І., Василевська-Скупа Л., Кравцова Н. Музична терапія як метод навчання та розвитку молодших школярів за умов воєнного стану. Мистецтво в культурі сучасності: Зб.наукових праць. №1. 2023. м.Вінниця. 2023. С. 7-13.
5. Офіційна сторінка кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти у facebook. Режим доступу до інформації: <https://www.facebook.com/100057331523461/videos/242251341626308>
6. Офіційна сторінка кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії у facebook. Режим доступу до інформації: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=599015472224293&set=pcb.599016478890859>
7. Зузяк Т.П., Мацюк О.М., Грінченко Т.Д. Формування мистецького досвіду майбутнього вчителя хореографії в контексті транкультурної комунікації. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вип.3. Кропивницький : видавництво «Код». 2023. 246 с. С. 21-26. DOI: 10.59694/ped_sciences.2023.03.021
8. Офіційна сторінка кафедри образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності у facebook. Режим доступу до інформації: <https://www.facebook.com/groups/159013654806293>
9. Зузяк Т., Соловей В. Інноваційні підходи до розвитку осередків подільського гончарства. Мистецтво в культурі сучасності: Зб. наукових праць. №1. 2023. м. Вінниця. 2023. С. 7-13.

HRINCHENKO Tetiana, ZUZIYAK Tetiana, SIDOROVA Iryna.

Transformation of art education under martial law (on the example of the Faculty of Arts and art and educational technologies VSPU named after M. Kotsyubynsky).

Art education, as an integral part of an education system in Ukraine, is undergoing significant changes and transformations during martial law. Its main goal is to preserve the cultural code of Ukrainians. On the background of increased attention to updating the content and improving the quality of artistic and educational processes, a new generation of higher education applicants is being brought up, who in the future will become guardians of traditions and translators of Ukrainian Art in the post-war world. The article summarizes information about the work of the Faculty of Arts and art and educational technologies of the Mykhailo Kotsyubynskyi Pedagogical University in Vinnytsia during the full-scale enemy invasion. The authors of the article study the scientific, educational and nurturing work of the faculty staff, analyze the topics of scientific research, conducted scientific and practical conferences, means of improving the career guidance activities of faculty teachers, preparing students for all-Ukrainian

and international competitions of performing skills, participation in art exhibitions, concerts and festivals. The article discusses ways to revive interest in Ukrainian culture through the creative activity of Ukrainians abroad, as well as the study and creation of new works of art inspired by military themes, the search for ways of aesthetic education based on patriotism and devotion to Ukrainian values, in-depth study of musical, pedagogical and educational and organizational activities of Vinnytsia artists and art groups.

Keywords: music and aesthetic education, Ukrainian culture, art groups of Vinnytsia, Faculty of Arts and art and educational technologies, art pedagogy, system of National Education, martial law in Ukraine (2022-2024).

References:

1. Zuziak T.P., Matsiuk O.M., Hrinchenko T.D. Formuvannia mystetskoho dosvidu maibutnoho vchytelia khoreografii v konteksti trankulturnoi komunikatsii. Naukovi zapysky. Seriia: Pedagogichni nauky. Vyp.3. Kropyvnytskyi : vydavnytstvo «Kod». 2023. 246 s. S. 21-26. DOI: 10.59694/ped_sciences.2023.03.021
2. Zuziak T., Solovei V. Innovatsiini pidkhody do rozvytku osередkiv podilskoho honcharstva. Mystetstvo v kulturi suchasnosti: Zb.naukovykh prats. №1. 2023. m.Vinnytsia. 2023. S. 7-13.
3. Naukovo-mystetskyi tyzhden FMKhOT. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu do informatsii: https://www.facebook.com/photo/?fbid=1058700685546077&set=a.124333452316143&paipv=0&eav=AfbVTsoW0XrJAgS2eg2uW9aRizEbbKpMZ1pe0fQLpwH9W3fAxjwoEajL_B6_tZQxs8&_rdr
4. Ofitsiina storinka kafedry vokalno-khorovoi pidhotovky, teorii ta metodyky muzychnoi osvity u facebook. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu do informatsii: <https://www.facebook.com/100057331523461/videos/242251341626308>
5. Ofitsiina storinka kafedry muzykoznavstva, instrumentalnoi pidhotovky ta khoreografii u facebook. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu do informatsii: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=599015472224293&set=pcb.599016478890859>
6. Ofitsiina storinka kafedry obrazotvorchoho, dekoratyvnoho mystetstva, tekhnolohii ta bezpeky zhyttiediialnosti u facebook. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu do informatsii: <https://www.facebook.com/groups/159013654806293>
7. Sidorova I., Hrinchenko T. Pedagogichni idei Vitaliia Ivanovycha Hazinskoho v konteksti profesiinnoi pidhotovky zdobuvachiv muzychno-pedagogichnoi osvity. Mystetstvo v kulturi suchasnosti: Zb.naukovykh prats. №2. 2023. m.Vinnytsia. 2023. S. 7-13
8. Studentska storinka FMKhOT. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu do informatsii: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1526924358154280&set=gm.1056829022100093&id=838419097274421>
9. Shvets I., Vasylevska-Skupa L., Kravtsova N. Muzychna terapiia yak metod navchannia ta rozvytku molodshykh shkolariv za umov voiennoho stanu. Mystetstvo v kulturi suchasnosti: Zb.naukovykh prats. №1. 2023. m.Vinnytsia. 2023. S. 7-13.